

EL POETA CARLES RIBA*

JAUME MEDINA

Pertanyo a la que segurament és la primera generació d'escriptors que no va conèixer personalment Riba: quan ell morí, jo tenia només deu anys. I, tret d'un record vague que em sembla tenir de les lectures que en el col·legi vigatà de Sant Miquel dels Sants ens feia de *Sis Joans* i de *Perot Marrasquí* el professor de gramàtica Sr. Miquel i Macaya quan cursàvem primer o segon de batxillerat –les lectures devien venir provocades pel decés del poeta–, sé que va ser cap als divuit o dinou que, ja estudiant de lletres a Barcelona l'any que es commemorava el desè aniversari de la mort de Riba (es va fer un homenatge al poeta a l'Aula Magna de la universitat, al qual vaig assistir), en vaig sentir parlar per primera vegada: l'assignatura de literatura espanyola portava, com a úniques lectures obligatòries d'autors catalans una selecció de poesies d'Ausiàs Marc i les *Elegies de Bierville* (que vaig conèixer aleshores), obres que, baldament vaig intentar llegir, no vaig saber entendre de cap manera.

¿Per què m'ha atret l'obra de Riba? Podria dir que perquè m'hi he sentit mig obligat: com que jo estudiava clàssiques, traduïa Virgili en hexàmetres i llegia versos de collita pròpia a una colla d'altres poetes joves al pati de la facultat, semblava que tothom m'empenyés a seguir les petjades del gran humanista. Vaig aprendre aviat –qui del nostre grup no, llavors?– l'elegia de Súnion, vaig publicar versos i, al cap d'un temps, des d'«Els Marges» començava a donar estudis sobre la tradició clàssica a Catalunya. I tot portava sempre a Riba. Però les *Elegies de Bierville* no les entenia encara. I he passat deu o dotze o tretze anys estudiant-les, i entremig m'han gairebé fet comprometre a escriure una seva nova biografia i tot d'altres estudis i a donar-ne algunes conferències i cursets.

---

* Text íntegre de la conferència pronunciada per l'autor durant la sessió acadèmica «Carles Riba a Taradell», celebrada a Taradell el dia 29 d'abril de 1994 en commemoració de l'estada que l'escriptor féu al poble els anys 1947 i 1948. L'acte, que comptà també amb la participació del crític literari Joan Triadó i l'editor Carles-Jordi Guardiola, fou organitzat conjuntament pel Patronat d'Estudis Osonencs i l'Ajuntament de Taradell en ocasió del centenari del seu naixement.

Puc dir que ha estat dur per a mi l'esforç que he esmerçat a comprendre'l. I que no em penedeixo pas d'haver-lo fet. Ara: ¿què hi he après? En primer lloc, crec que Riba ha traçat millor que ningú amb les seves paraules i amb la seva pròpia vida la història recent d'allò que ell mateix anomenava el moviment espiritual de Catalunya (tant pel que fa a la llengua nacional com a la societat en els seus diversos aspectes: polític, geogràfic, etc.). I, d'altra banda, he vist en ell com un home pot ésser alhora idealista i realista, apassionat i contingut, pacífic i combatiu, foll i conscient, distant i accessible, sòlid i pròdig, capdavanter i discret, intel·ligent i humil, profund i transparent, complex i senzill, amorós i crític, clarivident i religiós, representatiu i reservat, síntesi i símbol...

Ara: si mai algú em demanava quin crec que és el tret que millor defineix la personalitat de Carles Riba, no dubtaria a contestar que és la seva fe. Una fe que ell veia simbolitzada en el son d'Ulisses quan travessava el darrer freu i que plasmà en un poema de les *Estances* i en un altre de les *Elegies de Bierville*. Una fe religiosa, és cert. I cristiana. Sense aquesta fe que, com diu sant Pau –un dels autors que més ell estimà–, «és la seguretat de les coses que un espera, la convicció de les que no veu», és inimaginable una vida tan plena i tan dolorosament treballada com la que Carles Riba dedicà a la realització de Catalunya en la seva identitat lingüística, és a dir, nacional.

Riba fou, també alhora, conservador i revolucionari. En alguna banda de la seva obra podem llegir que «totes les revolucions s'han fet amb la vista girada cap al passat». És una afirmació perfectament aplicable al cas del propi poeta: ell va dur la poesia catalana a uns límits fins aleshores insospitats; però ho va aconseguir només després d'un intens i aprofundit estudi de la història de la literatura, des dels grecs i els textos bíblics fins als nostres dies.

«...La poesia no és per a servir bones intencions ni per a preparar llits dolcissims a contemplacions sentimentals d'ús popular, sinó per a ésser camí, i alhora paradoxalment estructura, de veritat». En aquests poes, precisos mots, hi ha continguda tota la poètica ribiana. Es tracta de les conclusions a què arribà el poeta després d'haver recorregut el llarg, profund, apassionat i dens trajecte seu en la recerca de l'essència de la poesia: un camí *secret* que el portà a trobar l'íntima veritat i a tenir la certitud de la pròpia salvació.

«Els joves tenen la paraula: per la seva paraula hauran de combatre més durament que nosaltres; però ja tenen on trobar ànims per a la lluita». Aquesta crua expressió, formulada per Carles Riba el 1954, resumeix força bé tot allò que fou la seva vida: una lluita incessant, implacable, incommensurable, duta a terme personalment per ell (gairebé en la més estricta soledat) amb el fi de poder veure realitzat, per a si mateix i per a la societat de què era membre, un precepte vigent des de l'antiguitat clàssica: «coneix-te a tu mateix».

Riba entrà en el món de les lletres en uns moments en què la incipient política catalana s'havia proposat com a objectiu, com a un dels seus principals objectius, la idea de dur la nació a la seva autèntica identitat, i visqué al llarg dels seus anys, cada vegada amb més consciència de risc i de plenitud,

l'apassionant aventura de la recerca de si mateix i el dolor que comporta el lliurament a tot noble ideal. A l'empara de Josep Carner, adquirí en la seva primera joventut el gust per les exquisideses de la llengua. Amb la ferma guia de Joan Maragall com a far fix a l'horitzó, es féu valentament a la mar per a veure –com deia un dels autors traduïts per Riba, i com ja ho havia fet segles amunt la paradigmàtica figura d'Ulisses, tan admirada pels tres poetes esmentats– si hi havia res d'explorador. I a fe que ho trobà! Al costat de Pompeu Fabra, en fi, treballà amb tots els seus coneixements sobre la teoria lingüística en l'esforçada tasca de depuració –i puresa és identitat– de l'idioma propi. Esforçada, sí, perquè es feia sempre, llavors com ara, contra tot corrent, i, per descomptat, en inferioritat de condicions, ja que no d'aspiracions, respecte a la llengua imposada i dominant.

Carles Riba havia començat a escriure versos, com molts joves, per l'impuls d'un primer amor. D'aquella època es conserven alguns sonets a diverses damiselles. Eren els anys dels seus estudis universitaris, quan traduïa les *Bucòliques* de Virgili, quan començava a endinsar-se en la poesia de Joan Maragall, a qui degué les primeres influències: els seus poemes d'aquests temps, d'un to sovint desfermat, traïxen la manera de fer de l'autor de la teoria de la «paraula viva».

L'entrada en el món de les *Estances* va significar per a Riba l'autèntic inici de la seva pròpia aventura en el camp de la poesia: ja des del primer poema es trobava acarat, més enllà de les juvenívoles confessions, amb l'absolut, en la constant pregunta sobre l'expressió humana. El Temps i la Mort, la Ment i l'Ànima i el Sentit, anaven passant pels versos, omplint-los, exposant tot un seguit de parcials respostes o retornant a la pregunta.

Però res no li era més proper que la realitat d'un amor compartit, per a més joia, amb una dona que es volia poetessa. En ple festeig, mentre anava component els contes que temps a venir havien de formar *L'ingenu amor*, descobrí en el fons de la memòria el moment suprem de la seva vida: «Cap hoste al pensament tan dolç, com el record / del dia que em mostrà la sospirosa via / Amor primerament...», que subratllava amb l'admiratiu incís: «oh de mos dies dia!» I certament, si hi ha res que marqui d'una manera especial la vida de Carles Riba, que d'una manera més pura indiqui el sentit de la seva poesia, és la realitat de l'amor. L'Amor anà a trobar-lo en cadascuna de les obres que ell donà: se li féu present ja en les primeres traduccions –*omnia vincit Amor*, li deia Virgili–, per la imatge de l'amat i l'amada del *Càntic dels Càntics* (els quals, a l'altra banda de la ribera del desig, travessat el mar immensament ric de la imaginació i atesa la riba del record, on brilla el doll de la pura memòria, resten units en «el poema de la sinceritat d'amor arravatada i nua»), així com també per la múltiple aventura d'Ulisses en l'esperança del retorn a la pàtria. De l'epopeia de la nostàlgia, en quedaren no pocs rastres en la seva poesia: si, de bon primer, la *Nausica* de Maragall li havia fet posar una especial atenció a la darrera travessia nocturna de l'heroi en camí vers la pàtria d'on feia anys que havia partit, ben aviat s'aturava a considerar la partença, l'absència i el retorn d'aquell, exposant en síntesi l'argument de *L'Odíssea*: hi ha un Amor que

espera, una «pàtria oberta», acompanyant-lo en els diversos avatars i reclamant-lo des del seu propi reialme, lligant així els dos grans moments del viatge.

L'evolució de les *Estances* va mostrant repetidament la pregunta del poeta. Però no és fins a la fi del segon llibre que comença a trobar el veritable camí d'integració en la figura dels amants. Entre 1929 i 1930 –Riba havia conegut ja personalment Valéry, havia connectat, en definitiva, amb el simbolisme–, apareixen en la seva obra els temes contemplatius: un *Nu en repòs: després de l'amor*, una *Dona adormida*, un *Nu ajagut*, descrits per un espectador, i, sobretot, l'àmbit on la contemplació es realitza. Així, en la «diàfana felïç clausura» d'una cambra, el lector, com el poeta, es troba davant la soledat de dos éssers en espera de l'amor, sabent-lo ja molt a prop.

S'inicia ara el període potser més distant de la poesia de Riba. Al llarg de *Tres suites* (1930-1935), uns versos despullats van recorrent la cambra closa –d'antuvi plena tan sols dels dos anhels que no saben realitzar encara llur fusió, després acompanyada d'un seguit d'objectes i finalment d'una vista a l'exterior– tots ells comunicant un cert sentiment de tristesa i d'expectació esperançada alhora. Res no fa preveure tanmateix un acompliment. Fins que es produeix el gran salt: l'espectador es torna de sobte actiu i va a cercar l'estimada on sap ja que és, donant-se-li i convocant-la a ella també a donar-se. És aquest el darrer freu, el pas de mar, el simple pas que separa els dos amants; allò que el poeta havia trobat a faltar fins ara, és a dir, l'impuls dels amants a cercar-se, a donar-se, a unir-se, no provenia d'ell, sinó d'una força superior, d'origen diví: «el nostre vent és Déu», assegura a *Reconciliació* l'amant, que expressa alhora l'acte de la sinceritat en la poesia. Aquesta, en la seva versió més depurada, i més autèntica i noble, no és sinó un acte de veritat, això és, de coneixença, i no es realitza sinó en l'adequació del so i el sentit, del significant i el significat, de la forma i el fons. I és simbolitzada –en Riba com en tota la història de la literatura– pels amants en llur unió. Ara es produeix el moment de plenitud, en la reconeixença del pas que fan ells dos en donar-se de grat l'un a l'altre.

Arribà, doncs, el moment de la plenitud, després d'una difícil, brillant, espectacular carrera com a poeta, crític literari i traductor. El 1936 ja tothom havia reconegut el sacrificat i encertat esforç de Riba en el seu intent de dur el català com a idioma al seu cim més alt, és a dir, a la perfecció de la idea de la seva puresa. Però Riba, que ja el 1922 confessava trobar-se sol, massa sol, pogué fer l'experiència de l'extrema soledat fins i tot abans de l'acabament del conflicte civil. I després la total ensulsiada, la caiguda de tot allò en què gosà creure, i l'inevitable exili.

Va ser a França, entre 1939 i 1942, on realitzà plenament l'experiència del retorn a si mateix –les *Elegies de Bierville* en són el clar exponent– i quan començà a treballar novament perquè l'eclipsi de la cultura (i, especialment, de la llengua) catalana durés com menys millor.

A l'exili, doncs, en el forçós i forçat viatge de retorn a les arrels de l'ésser, que descriuen les *Elegies de Bierville*, recorre apassionat el perillós camí dels

amants en llur total donació, fins a trobar la Gràcia, pura i nua brollant sempre d'ella mateixa, reveladora de la inefable coneixença, unint en la veritat els dos amors que es necessiten per manifestar-la. Així, en plena transfiguració, se sap per la seva pròpia paraula lligat a l'absoluta Paraula, que el redimeix en la sofrença: sent de sobte dintre d'ell la presència d'Algú que se li dona gratuïtament, com si el necessités per a estimar-s'hi, i el fa alhora fort i poderós. La imatge dels amants, ara, ultrapassa l'àmbit del sexe i es converteix en la representació de l'amor entre la divinitat i l'home. Tot ha canviat, dintre seu i entorn seu: l'íntim sentit de la pròpia vida i la circumstància social. Però ha enllaçat en la persona del poeta els dos temps de banda i banda el símbol amb tota la seva força salvadora. Així, una guerra havia volgut destruir una identitat amb penes edificada al llarg d'un segle; un exili va afermar-la fins a poder-la veure en la seva immortal veritat. Per haver dit heroicament «sí» a unes coses que considerava d'acord amb la seva condició i «no» a unes altres que jutjava contràries a ella. I Riba tornava a Catalunya, el 1943, *per amor*, com ha estat remarcat, en el seu retorn a les «essències del cristianisme», segons també oportunament algú assenyala-va. Fou així com s'inicià, en el silenci de la clandestinitat, a la pròpia llar, amb el treball tenaç de cada dia, un redreçament que cap dels pretesos vencedors no sospitava. Al cap d'uns anys, el poeta sabia recordar amb tota senzillesa la transcendental experiència en una *Inscripció secreta*, simple i absoluta:

Aquí es besaren
dos amants, com de sobte
no coneixent-se:
fora del temps, dels rostres,
en la memòria pura.

Des de la certesa interior, sincer en la paraula que li donava la vida, el seu humil mestratge fou a la base de la llarga resistència i de la lenta recuperació que a partir dels anys cinquanta s'anà produint. Ell fou, sens dubte, el centre des d'on irradià tota esperança de redreçament, i exercí tant cap endins com cap enfora de Catalunya de figura exemplar i de base de tota inquietud. Era, llavors, l'època de la segona traducció de *L'Odíssea*, treballada com un monument a la llengua que calia més que mai enaltir, així com de les versions poètiques dels tràgics grecs. *Salvatge cor* (1947-1952) en palesa més d'un cop les influències, i mostra en la nuesa de l'amor religiós la identificació del Déu que no el deixava amb la persona de Crist. L'últim trajecte de la seva poesia se centrà en alguns passatges evangèlics –confrontats sovint amb el món d'Ulisses–, a través dels quals reflexionava sobre la mort, sentida com un viatge amorós de retorn al Pare.

El camí arribava finalment al seu terme. I, examinant el que aquest havia estat, el poeta afirmava al cap dels anys que el més important de la poesia és que ella sigui capaç de mostrar com es produeix la construcció d'un home dins el seu temps. Però això es pot fer només coneixent a fons l'essència humana.

És així com Riba, que havia començat jugant com qualsevol vailet amb la poesia, es trobà en vida i a plena consciència, ésser un símbol –en efecte, ell havia unit un somni partit en dos trossos–, un mite –s’havia inscrit en la més pura veritat d’ell mateix en un poema– i un heroi –com Filoctetes, havia dit públicament els «sí» i els «no» que davant dels esdeveniments en consciència creia haver de dir.

El poeta conegué a fons l’essència humana per l’estudi de la paraula que la caracteritza: és el contingut espiritual que fa l’home vivent en la seva materialitat. La poesia és la realització conscient d’aquesta síntesi, atesa la qual el poeta esdevé, doncs, mite i àdhuc heroi. Entengui’s bé: no un heroi de ficció, ans un heroi en la realitat i en la vida. I aquest és un dels trets que més singularitzen Riba com a poeta: haver-se pogut veure, ell mateix, independent de la seva obra i alhora fixat per sempre com a home dins la seva poesia.

Riba morí sense veure el restabliment de la democràcia, i sabent que era encara llarg el camí a recórrer per a arribar novament a la normalitat. Mai, però, no cedí, ni descoratjà els altres, ans al contrari procurà sempre veure’s envoltat de joves amb il·lusió i empena que prenguessin un dia el relleu de la torxa il·luminada pel seu propi esperit. Ara bé: mai no volgué tampoc enganyar-los, i sempre els advertí de la duresa del treball a què anaven a dedicar-se.

Nosaltres ja no vam conèixer Riba sinó com a figura completa, com a cosa ja plenament objectiva, fixa per a sempre en el temps. Però no hi ha cap mena de dubte que Catalunya conservarà la seva memòria com a una cosa també molt pura, molt íntima, molt exemplar.